

Максим ПОТАПЕНКО

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, вул. Графська, 2, м. Ніжин, Україна, індекс 16600 (dulen@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0000-8892>

Бібліографічний опис статті: Потапенко, М. (2025). Політичне життя поляків Чернігівщини у 1917–1918 роках. *Українські історичні студії*, 18(60). 105–111. doi: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.18/60.12>

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ПОЛЯКІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ В 1917–1918 РОКАХ

Анотація. Мета статті передбачає систематизацію фактів політичного життя поляків Чернігівської губернії впродовж 1917–1918 років із встановленням його регіональних особливостей. При цьому особлива увага звертається на з'ясування регіональних особливостей у ставленні польських політичних сил до українського національного руху. **Методологічною базою** статті є теза про те, що регіональний аспект дослідження польських політичних сил в добу Української революції 1917–1921 років дає змогу глибше зрозуміти динаміку розвитку українсько-польських відносин. Загалом, працюючи над статтею, використано систему загальнонаукових, історичних та спеціальних методів дослідження. Найбільш інтенсивно використовувався історико-системний метод, що дало змогу оцінити співвідношення впливів різних польських політичних сил. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що здійснено спробу комплексного аналізу польського політичного життя на території Чернігівської губернії, яка традиційно залишається на маргінесі уваги дослідників теми, які зосереджені на польському політичному житті в губерніях Правобережної України. **У висновках** стверджується, що 1917–1918 роки були часом найбільшого розвитку політичної активності поляків Чернігівської губернії, чисельність яких через події I Світової війни стрімко зростала завдяки біженцям з Королівства Польського. Ця соціальна особливість зумовлювала те, що першість у політичному житті поляків належала національним демократам – прихильникам ідеології Романа Дмовського. Національні демократи, соціалісти та демократи (прихильники ідеології Юзефа Пілсудського) підтримали український національний рух та його державницькі прагнення. Водночас звертається увага на те, що жодна з польських політичних сил не створили на території Чернігівщини партійних структур, але це не завадило їм брати активну участь у виборах до міських дум та Українських установчих зборів. Завершення I Світової війни й розгортання Української революції зумовило масовий виїзд поляків з Чернігівської губернії, що зумовило стрімке скорочення й без того слабкої соціальної бази польських політичних сил.

Ключові слова: поляки, Чернігівська губернія, Українська революція, політичні сили, біженці, вибори, громадські клуби.

Maksym POTAPENKO

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian History, Nizhyn Mykola Gogol State University, 2, Hraf'ska Str., Nizhyn, Ukraine, postal code 16600 (dulen@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0000-8892>

To cite this article: Potapenko, M. (2025). Politychne zhyttia poliakiv Chernihivshchyny u 1917–1918 rokakh [The Political Life of Poles in the Chernihiv Region in 1917–1918]. *Ukrainski istorychni studii – Ukrainian Historical Studies*, 18(60). 105–111. doi: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.18/60.12> [in Ukrainian].

THE POLITICAL LIFE OF POLES IN THE CHERNIHIV REGION IN 1917–1918

Summary. *The purpose of this article is to systematize the facts of political life of the Polish community in the Chernihiv Governorate during 1917–1918 and to identify its regional features. Particular attention is given to exploring the specific regional attitudes of Polish political forces toward the Ukrainian national movement. The methodological basis of the article relies on the premise that a regional approach to studying Polish political activity during the Ukrainian Revolution of 1917–1921 offers a deeper understanding of the dynamics of Ukrainian-Polish relations. The research employs a combination of general scientific, historical, and specialized methods. Among these, the historical-systematic method was used most extensively, allowing for an assessment of the influence exerted by various Polish political groups. The scientific novelty of the article lies in its attempt to conduct a comprehensive analysis of Polish political life in the Chernihiv Governorate, a region traditionally overlooked by scholars who have focused primarily on the Right-Bank Ukrainian provinces. The conclusions state that 1917–1918 was the peak period of political activity among Poles in the Chernihiv region, largely due to a rapid increase in their numbers as refugees from the Kingdom of Poland arrived in the aftermath of World War I. This demographic shift resulted in the dominance of National Democrats – supporters of Roman Dmowski's ideology – in the local Polish political sphere. National Democrats, Socialists, and Democrats (aligned with Józef Piłsudski's ideology) all supported the Ukrainian national movement and its state-building efforts. At the same time, it is noted that none of the Polish political forces established formal party structures in Chernihiv region, although this did not prevent them from actively participating in elections to municipal councils and the Ukrainian Constituent Assembly. The end of World War I and the intensification of the Ukrainian Revolution triggered a mass exodus of Poles from the region, which in turn led to the rapid decline of the already weak social base of Polish political forces.*

Key words: Poles, Chernihiv Governorate, Ukrainian Revolution, political forces, refugees, elections, public clubs.

Постановка проблеми. Польська присутність на території Чернігівщини сягає своїм корінням I половини XVII століття, коли землі Чернігово-Сіверщини увійшли на нетривалий час до складу Речі Посполитої. Чисельність місцевих поляків особливо стрімко зростала в XIX – на початку XX століть. Тоді ж у загальних рисах сформувалася і структура їх спільноти. Поляки стали органічним і невід'ємним складником етнонаціональної палітри регіону, адже вони долучалися до процесу формування місцевої еліти й справили значний вплив на його соціально-економічний та культурно-освітній розвиток. Одним із найбільш доленосних але малодосліджених періодів в історії польської спільноти Чернігівщини є I Світова війна 1914–1918 років та Українська революція 1917–1921 років, які стали добою великих і доленосних потрясінь у новітній історії України. Особливо важливу роль у цих двох взаємопов'язаних процесах відігравали 1917–1918 роки. Два останні роки війни стали першими роками революції і характеризувалися стрімким розвитком політичного життя України, у якому одну з ключових ролей відігравав чинник міжнаціональних відносин і його регіональний контекст.

Аналіз досліджень. Загалом, указана проблематика епізодично представлена в новітніх дослідженнях українських та польських учених. У вітчизняній історичній науці найбільш важливим опрацюванням залишається доробок чернігівських історикинь Тамари Демченко та Оксани Оніщенко, які ввели до наукового обігу фрагмент постанов з'їзду польських організацій Чернігівської губернії, але не змогли його повністю атрибутувати (Демченко, 2005). До питання етапів формування польської присутності на території Чернігівської губернії зверталася харківська дослідниця Любов Жванко (Жванко, 2017). Проте все ж відзначимо, що в сучасній українській історіографії домінантним залишається загальноукраїнський підхід до дослідження політичного життя поляків у вказаний період. Як приклад можемо навести публікації Оксани Довгалець (Довгалець, 2023). У польській історіографії найбільш ґрунтовним дослідженням з теми є колективна монографія авторського колективу Марека Мондзіка, Маріуша Коженювського, Кшиштофа Латавця й Даріуша Тарасюка (Maździk, 2014). Нею автори ввели до наукового обігу велику кількість фактів з історії формування польських спільнот більшості повітових центрів Чернігівської губернії впродовж XIX – на початку XX ст. й систематизували їх у широкому регіональному контексті Лівобережної України.

Мета статті полягає в систематизації окремих проявів політичної активності поляків Чернігівської губернії впродовж березня 1917 – грудня 1918 року з урахування революційних процесів, що відбувалися на території всієї Наддніпрянської України після повалення імперського ладу.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день відсутні точні обрахунки чисельності поляків Чернігівської губернії в досліджуваний період. Матеріали перепису 1897 року та пізніші урядові статистичні відомості дають змогу зробити висновок, що чисельність поляків, які постійно тут проживали, до 1917 року зроста з майже 3,5 до близько 5 тис. осіб. Із початком I Світової війни на території тилової Чернігівської губернії, яка сусідила з потужним залізничним центром – Києвом, було розміщено значну частину біженців з Королівства Польського. Тут вони становили абсолютну більшість біженців – майже 25 із майже 40 тис. осіб (ЦДАВОВУ України, ф. 799, оп. 1, спр. 14, арк. 3). Жителі Королівства Польського були представлені й серед військовослужбовців російської імператорської армії. Так, у Ніжині довгий час розміщувалася одна з батарей 68-го Осовецького дивізіону важкої артилерії, штат якого був укомплектований переважно вихідцями з Королівства Польського (Protest żołnierzy, 1918, s. 230). Також у межах Чернігівської губернії розташовувався Дарницький табір військовополонених, у якому також перебували поляки з числа військовополонених австрійської армії. Так, на території Чернігівщини, яка віддалена від етнічних польських земель, складалися умови для контактів між трьома групами поляків – з числа місцевих жителів, біженців та військовослужбовців з Королівства Польського та полонених з Галичини. Усе це посилювало почуття національної консолідації. Особливості соціальної структури поляків Чернігівської губернії зумовлювали їх концентрацію у великих містах, які водночас були значними залізничними станціями. Серед них найперше варто назвати Чернігів, Ніжин та Конотоп.

До початку I Світової війни осередками польського національного життя були римсько-католицькі костьоли в Чернігові, Ніжині та Конотопі. Із кінця 1914 року виникають благодійні організації з опіки над біженцями – Центральний громадянського комітету Королівства Польського та Польське товариство допомоги жертвам війни. Їх чернігівські губернські осередки на чолі з Едвардом Реттінгером та кс. С. Гіжицьким відповідно розбудовували доволі широку й злагоджену мережу повітових філій, яка охопила майже всю губернію. Можливість легальної діяльності сприяла закріпленню за ними ролі епіцентрів національного життя поляків.

Із початком революції його характер зазнав докорінних змін. Першість доволі швидко перейшла від благодійних до політичних організацій. Їх виникнення стимулювалося загальною демократизацією громадсько-політичного життя. Уже навесні 1917 року поляки Чернігівщини почали активно долучатися до роботи нових органів місцевого самоврядування – громадських комітетів. Так, 5 березня в Ніжині під головуванням професора Ніжинського історико-філологічного інституту Вітольда Новодворського відбулися перші в губернії загальні збори польського населення. На них було сформовано представництво до Ніжинського громадського комітету в складі дійсного члена Казимира Модзелевського та чотирьох його заступників – Болеслава Римші, Йосипа Моронського, Йосипа Буткевича та Йосипа Островського (ЦДАВОВУ України, ф. 1457, оп. 1, спр. 3, арк. 35).

У політичних дебатах, зумовлених стрімкими революційними змінами в Україні й сподіваннями відродження незалежності Польщі, перед вели національні демократи, прихильники ідеології Романа Дмовського. Вони виступали за відродження незалежності Польщі за підтримки ліберальної постімперської Росії. Головним речником цієї ідеології на території Наддніпрянської України був Польський виконавчий комітет на чолі з Йоахимом Бартошевичем. Прикметно, що на I установчому з'їзді цього комітету, який відбувся в Києві 6 березня 1917 року, вся Лівобережна Україна була представлена лише Едвардом Реттінгером – делегатом від Чернігова (Zjazd polski, 1917, s. 11). Чернігівська губернія належала до місцевостей, де національні демократи впевнено переважали своїх головних опонентів – пілсудчиків, тобто прихильників ідеології Юзефа Пілсудського. Він теж проголошував необхідність від-

родження незалежності Польщі, але в цій справі не відкидав можливості співпраці з австрійськими та німецькими окупаційними владами. Таке співвідношення політичних сил зумовлювалося тим, що ідеологія національних демократів набула особливої популярності серед біженців з Королівства Польського, які становили більшість поляків Чернігівської губернії в досліджуваний період.

Через це національні демократи замість партійних осередків створювали громадські клуби, що мало зайвий раз продемонструвати національну єдність поляків у регіоні й відсутність «партійного розбиття». Перший польський громадський клуб виник у Чернігові 13 квітня 1917 року під час проведення в місті доволі велелюдних (500 осіб) загальних польських зборів. Новостворена політична організація мала не лише репрезентувати інтереси польського населення перед владами міста, а й координувати польське національне життя в усій губернії (Klub społeczny, 1917, s. 3).

У межах реалізації поставленої мети в губернії доволі швидко поставали нові громадські клуби. До середини червня 1917 року виникли громадсько-політичні клуби в Янівці, Новозибкові, Ріпках та Ніжині, а до початку жовтня того ж року – у Конотопі, Унечі, Городні, Новгород-Сіверському, Сновську, Почепі. Принаймні два з них – у Чернігові та Ніжині – мали доволі значну політичну вагу, адже від них були представники на Польському політичному з'їзді (Москва, 21–26 липня 1917 року), який виробив суттєві ідеологічні постулати національних демократів (Polski zjazd, 1917, s. 20–21). Загалом польські громадські клуби стали потужними акторами громадсько-політичного життя, адже підпорядкували собі більшість громадських організацій, що репрезентували поляків у Чернігівській губернії і давали потенційний електорат. Свідченням цього є перелік організацій, представники яких брали участь у роботі з'їзду польських організацій Чернігівської губернії (Чернігів, 7–10 жовтня 1917 року), який повністю контролювався національними демократами, – католицьке духовенство, союз польських вчителів, народний робітничий союз, патронат польського скаутингу, Польське товариство допомоги жертвам війни, Центральний громадянський комітет Королівства Польського, біженецька рада, польські громади в Злинках, Бахмачі й Кролевці (Ze zjazdu, 1917, s. 1).

Незважаючи на всі зусилля національним демократам не вдалося монополізувати політичне життя поляків Чернігівської губернії через мережу громадських клубів. Про це свідчать вибори до міських дум, що відбулися в липні – серпні 1917 року. Ці вибори національні демократи Чернігівської губернії бойкотували, адже вважали, що біженці, які переважають серед польського населення губернії, мають залишатися осторонь місцевого політичного життя й очікувати якомога швидшого повернення на батьківщину.

Усупереч цьому в деяких містах Чернігівщини все ж були представлені виборчі списки за участі поляків. У більшості вони були продуктом блокування соціалістичних партій або громадських організацій, які вболівали за них. У Чернігові до міської думи по виборчому списку № 4 від об'єднаних соціалістів та безпартійних пройшло 4 поляки з числа біженців. У Ніжині в бюлетені був представлений виборчий список № 7 від Комітету партії народної свободи та польських виборців. Від зазначеного списку до міської думи було обрано двох гласних, зокрема поляка Болеслава Римшу. У Конотопі створено польсько-литовський виборчий комітет, який представив виборчий список № 3. Від нього було обрано лише одного гласного – поляка Стефана Хелміцького. Ще один поляк пройшов до конотопської міської думи по виборчому списку більшовиків. У Городні виборчий список № 2 від блоку української «Просвіти», союзу квартиронаймачів та польських організацій очолив безпартійний поляк Йосип Шурек, який був прихильником Польської соціалістичної партії (ЦДАВОВУ України, ф. 1115, оп. 1, спр. 48, арк. 105–139). Нарешті в Шостці був виставлений єдиний самостійний «Польський виборчий список» від якого до міської ради було обрано одного гласного (По Черниговской губернии, 1917, с. 3). Так, практика ідеологічного чи національного блокування, а точніше їх комбінування залежно від політичної палітри в конкретному місті, свідчила про низький електоральний ресурс поляків на виборах до органів місцевого самовряду-

вання. Цікаво, що в більшості випадків сильним союзником ставали українські соціалістичні сили, які тоді переживали свій зоряний час.

До співпраці з українським національним рухом тяжіли не лише польські соціалісти та пілсудчики, а й уже згадувані раніше лідери польського політичного життя на Чернігівщині – національні демократи. Переконливим свідченням цього є рішення згадуваного з'їзду польських організацій Чернігівської губернії. У переліку постанов ключовими було дві:

1) надання польським громадським клубам статусу комісаріатів Польського виконавчого комітету на Русі, тобто включення їх до процесу створення так званої польської «внутрішньої автономії»;

2) схвалення державницьких прагнень керівних органів українського національного руху – Центральної ради та Генерального секретаріату й висловлення готовності до співпраці з Українською губернською радою.

Ось, наприклад, у який спосіб остання теза звучала в резолюції з'їзду: «З'їзд шле найтепліші побажання розквіту ідей, які спрямовують національну, громадську та політичну роботу Генерального секретаріату України і, посиляючись на приклади з місцевого життя діяльної підтримки державотворчих зусиль українського народу з боку місцевого польського населення, обіцяє таку підтримку й на майбутнє» та «...з'їзд найсердечніше дякує представникам Української губернської ради за привітання і побажання, одночасно підкреслює, що він завжди готовий сприяти раді в її цілковито справедливих прагненнях до зміцнення національних ідеалів, розквіту української культури та громадськості в Чернігівській губернії». Ба більше, керівництво з'їзду висловлювало бажання про введення двох представників до Української губернської ради (ДАЧО, ф. 1433, оп. 1, спр. 26, арк. 1).

Готовності національних демократів до порозуміння з проводом українського національного руху на території Чернігівщини не завадили навіть положення III Універсалу Центральної ради про проведення аграрної реформи, яка загрожувала польському поміщицькому землеволодінню, а тому викликала гостру негативну реакцію. На території Чернігівської губернії протести були висловлені польськими громадськими клубами в Ніжині та Ріпках, а також поляками-військовослужбовцями Ніжина (ААН, з. 445, sygn. 15, k. 126, 159). Проте Центральне правління польських громадських клубів Чернігівської губернії 24 листопада 1917 року у зверненні до Української губернської ради наголошувало, що «прагне уникнути будь-яких непорозумінь щодо цього на місцевому ґрунті» (ДАЧО, ф. 1081, оп. 1, спр. 72, арк. 2 зв.). Свідченням послідовності національних демократів у готовності до співпраці з українським національним рухом є те, що 13 грудня 1917 року на виборах в Українські установчі збори по Чернігівській губернії було зареєстровано виборчий список від Громадсько-політичного клубу поляків Чернігівщини. Його очолив секретар Польського виконавчого комітету Зигмунд Березовський. У списку фігурували представники польських спільнот Чернігова (Валентин Хмельницький, Роман Голембський, Конрад Окольський, ксьондз Ян Заврид, Станіслав Завабський, Петро Перещак, Антоній Квятковський, Ян Сковера, Антоній Байдек), Ніжина (Казимир Куліковський) та Конотопу (Стефан Хелміцький) (ІРНБУВ, ф. XII, спр. 1024, арк.1.). Загалом, вказаний виборчий список отримав лише 1265 (0,34 %) голосів і посів 12 місце серед 24 списків. Значною мірою невдачі поляків на муніципальних і установчих виборах пояснювалися тим, що майже 80 % поляків Чернігівщини були представлені «аполітичним елементом» – жінками, стариками й дітьми.

У наступному 1918 році полякам Чернігівщини не вдалося розвинути й закріпити скромні досягнення на ниві громадсько-політичного життя. На початку 1918 року на території Чернігівщини спробувало поширити впливи новостворене Міністерство польських справ УНР, проте йому вдалося встановити контакти лише з двома польськими громадами – Чернігова та Сновська (Jabłoński, 1948, s. 121). Найімовірніше, це свідчить про те, що національні демократи продовжували домінувати в місцевій польській політиці й ігнорували ініціативи пілсудчиків та польських соціалістів у справі створення в Наддніпрянській Україні польської національно-культурної автономії, яка була антиподом створюваної ними поль-

ської «внутрішньої автономії». Також у середовищі поляків Чернігівщини сильний резонанс викликало формування на території України II та III польських військових корпусів та проекти їх передислокації з Правобережної України до Чернігівської губернії. Частина відомих постатей польського громадського руху приєдналася до них (наприклад, власник аптеки в Ніжині, член Ніжинського громадського комітету й один з організаторів вільного козацтва в Ніжинському повіті Йосип Моронський).

Важливим чинником, який вплинув на уповільнення громадсько-політичної активності поляків Чернігівської губернії, стала рееміграція – повернення біженців до Королівства Польського. Цей процес став можливим після укладання Брест-Литовського мирного договору в лютому 1918 року й вироблення порядку перетину старої лінії фронту. Значна частина поляків-біженців цією новиною була приведена в рух. Уже в квітні 1918 року в Стародубському і Мглинському повітах Чернігівської губернії фіксувалися групи біженців, які гужовим транспортом рухалися в бік кордону з Королівством Польським (AAN, z. 53, sygn. 7, k. 58). У більшості це були біженці, яких на початку війни відправили вглиб Росії і які транзитом через Чернігівську губернію поверталися на батьківщину. З червня 1918 року розпочалося масове повернення поляків-біженців, які розміщувалися в Чернігівській губернії, залізницею. Разом з ними почасті виїздили й місцеві поляки. Одним з перших серед них був лікар Стефан Шанявський, який з родиною проживав у Чернігові й 20 червня 1918 року отримав дозвіл на виїзд до Королівства Польського (ЦДАВОВУ України, ф. 3766, оп. 1, спр. 278, арк. 154). Проголошення незалежності Польщі 11 листопада 1918 року й одночасне погіршення економічної та політичної ситуації в Україні на межі 1918 та 1919 років лише прискорили цей процес.

Висновки. Так, I Світова війна і Українська революція були коротким, але динамічним і драматичним періодом у долі польської спільноти Чернігівщини. Війна стала ключовим чинником її стрімкого зростання насамперед завдяки біженцям з Королівства Польського. Також саме в цей час в умовах початку Української революції відбулося стрімке пожвавлення польського громадсько-політичного життя, лідерами якого були національні демократи. Таке співвідношення сил мало насамперед соціальну зумовленість – більшості біженців імпонувала ідеологія національних демократів, у якій демократичні перетворення на теренах постімперської Росії проголошувалися умовою швидкого повернення на батьківщину. Наголосимо, що значна частина поляків вперше долучилася до різних форм національного життя саме на території Чернігівської губернії в досліджуваний період уперше познайомилася з потужним національним рухом українців. Водночас вартує уваги й те, що жодна з польських політичних сил не створили на території Чернігівщини партійних структур. Усі вони без винятку визнавали державницькі прагнення українського національного руху й декларували готовність до співпраці з його керівництвом на локальному рівні. Завершення I Світової війни й розгортання Української революції зумовило масовий виїзд поляків з Чернігівської губернії, що зумовило стрімке скорочення й без того слабкої соціальної бази польських політичних сил, які вже наступного 1919 року майже не проявляли активності в досліджуваному регіоні.

Джерела та література

ДАЧО – Державний архів Чернігівської області.

Демченко, Т., Оніщенко, О. (2005). Українсько-польське співробітництво у роки Української революції (на прикладі Чернігова 1917 р.). *Скарбниця української культури*. Чернівці. 5. 12–17.

Довгалець, О. (2023). Польські політичні партії в Наддніпрянській Україні навесні – влітку 1917 року. *Молодий вчений*. 8 (120). 9–12. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-8-120-3>.

ІРНБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського.

По Черниговской губернии. (1917). Черниговская земская газета. Чернівці. 17. 3.

ЦДАВОВУ України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

AAN – Archiwum Akt Nowych, Warszawa.

Jabłoński, H. (1948). *Polska autonomia na Ukrainie 1917–1918*. Warszawa.

Klub społeczny polski. (1917). *Echo polskie*. 100. 3.

- Mądzik M., Korzeniowski M., & Latawiec K., Tarasiuk D.** (2014). *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832–1921*, Lublin.
- Polski zjazd polityczny. (1917). *Przegląd polski*. 4. 20–21.
- Protest żołnierzy z Niżyna. (1918). *Muzeum polski*. II. 230.
- Ze zjazdu delegatów organizacji polskich ziemi Czernihowskiej. (1917). *Dziennik polski*. 257. 1.
- Zjazd polski na Rusi w Kijowie w dniach 18 – 24 czerwca 1917 roku (1917). Winnica.
- Żwanko, L.** (2017). Polacy na Ukrainie Lewobrzeżnej: geneza, symbole tożsamości (XIX – początek XX w.). *Europa Orientalis. Studia z dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich*. 8. 21–46. doi: <http://dx.doi.org/10.12775/EO.2017.002>.

References

- Archiwum Akt Nowych [Archive of Documents of the Modern History]. Warszawa. [in Polish].
- Demchenko, T., Onishchenko, O.** (2005). Ukrainsko-polske spivrobitnytstvo u roky Ukrainiskoi revoliutsii (na przykładi Chernihova 1917 r.) [Ukrainian-Polish Cooperation during the Years of the Ukrainian Revolution (on the Example of Chernihiv in 1917)]. *Skarbnytsia ukraïnskoi kultury – Treasury of Ukrainian Culture*. Chernihiv. 5. 12–17.
- Derzhavnyj Arkhiv Chernihivskoi Oblasti [State Archive of Chernihiv Region]. Chernihiv. [in Ukrainian].
- Dovhalets, O.** (2023). Pol'ski politychni partii v Naddnyprians'kii Ukrayini navesni – vlitku 1917 roku [Polish political parties in Dnieper Ukraine in spring – summer 1917]. *Molodyj vchenyj – Young scientist*. 8(120). 9–12. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-8-120-3>. [in Ukrainian].
- Instytut Rukopysu Natsionalnoi Biblioteki Ukrayiny im. V. Vernadskoho [Institute of Manuscript of the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Jabłoński, H.** (1948). Polska autonomia na Ukrainie 1917–1918 [Polish autonomy in Ukraine 1917–1918]. Warszawa. [in Polish].
- Klub społeczny polski [Polish social club]. (1917). *Echo polskie – Polish Echo*, 100, 3. [in Polish].
- Mądzik, M., Korzeniowski, M., Latawiec, K., & Tarasiuk, D.** (2014). *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832–1921* [Poles in eastern Ukraine in the years 1832–1921]. Lublin. [in Polish].
- Po Chernigovskoy gubernii [On the Chernihiv province]. (1917). *Chernigovskaya zemskaya gazeta – Chernihiv Zemstvo Newspaper*. 17. 3. [in Ukrainian].
- Polski zjazd polityczny [Polish political congress]. (1917). *Przegląd polski – Polish Review*. 4. 20–21. [in Polish].
- Protest żołnierzy z Niżyna [Protest of soldiers from Nizhyn]. (1918). *Muzeum polski – Polish Museum*. 2. 230. [in Polish].
- Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vladly ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Ze zjazdu delegatów organizacji polskich ziemi Czernihowskiej [From the congress of delegates of Polish organizations of the Chernihiv land]. (1917). *Dziennik polski – Polish Newspaper*. 257. 1. [in Polish].
- Zjazd polski na Rusi w Kijowie w dniach 18 – 24 czerwca 1917 roku [Polish congress in Rus in Kyiv on June 18–24, 1917]. (1917). Winnica. [in Polish].
- Żwanko, L.** (2017). Polacy na Ukrainie Lewobrzeżnej: Geneza, symbole tożsamości (XIX – początek XX w.) [Poles in Left-Bank Ukraine: Origins, symbols of identity (19th – early 20th century)]. *Europa Orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich – Europa Orientalis. Studies on the History of Eastern Europe and the Baltic States*. 8. 21–46. <http://dx.doi.org/10.12775/EO.2017.002>. [in Polish].

Дата надходження статті: 18.07.2025

Дата прийняття статті: 25.08.2025

Опубліковано: 14.10.2025